

HANDICAP, VRIJHEID EN OVERHEERSING: EEN REPUBLIKEINS PERSPECTIEF OP HET GEHANDICAPTENBELEID¹

Jurgen De Wispelaere & David Casassas²

Abstract – This article outlines a republican perspective on disability policy. Committed to ensuring the freedom-as-nondomination of disabled citizens, such a republican perspective first offers a particular diagnosis of the injustice of disability disadvantage, both in relation to individuals (*dominium*) and the state (*imperium*). Next we argue that a republican perspective may be able to sidestep some perverse implications of social contract approaches to social justice, and capable of offering a robust philosophical foundation for a theory of justice for disabled citizens. Finally, we offer a brief outline of republican remedies, grounded in the twin principles of civic participation and democratic contestation, that ought to guide robust institutional protection of disabled citizens' republican freedom.

Inleiding: handicap en rechtvaardigheid

Het leidt geen twijfel dat, zelfs in de meest vooruitstrevende samenlevingen, mensen met een handicap nog steeds geconfronteerd worden met aanzienlijke sociale en structurele beperkingen, met een grote impact op hun welzijn en hun mogelijkheden om een menswaardig en zinvol leven te leiden (Brownlee & Cureton, 2009). Burgers met een handicap doen het vrijwel altijd slechter op eender welke socio-economische indicator die het welzijnsniveau van een persoon in onze moderne samenleving weergeeft: armoede, werkloosheid, mobiliteit, huisvesting, onderwijs, gezondheid en ga zo maar door. Nog frapperanter is de mate waarin personen met een handicap effectief worden uitgesloten van het sociale en politieke leven, en vaak letterlijk onzichtbaar blijven voor de niet-gehandicapte meerderheid (Silvers, 1998: 35-39; Davis, 2005). Het is dan ook geen verrassing dat belangenbehartiging van mensen met een handicap vaak beschouwd wordt als de “laatste burgerrechten beweging” (Driedger, 1998).

In dit opzicht is de jarenlange veronachtzaming van het thema handicap door de heersende politieke filosofie, of in het beste geval de summiere behandeling ervan, een morele kaakslag. Lawrence Becker stelt dat deze verwaarlozing deels te wijten is aan “the fact that until the last half of the twentieth century, the number of severely disabled people who had any reasonable hope of long-term survival was small, and until recent medical advances, the medical treatment and social arrangements that could help them

¹ Dit artikel werd vertaald door Kristof Uvijn en Gily Coene. De auteurs zijn de leden van de reflectiegroep ethiek en handicap dankbaar voor de stimulerende discussies tijdens de bijeenkomsten, en in het bijzonder ook Kristof Uvijn voor redactioneel advies en steun.

² Jurgen De Wispelaere is Senior Research Fellow aan de Centre de recherche en éthique de l'Université de Montréal (CRÉUM) en Visiting Scholar aan de Universitat Autònoma de Barcelona; David Casassas is Postdoctoraal onderzoeker aan de Grup de Recerca en Sociologia Analítica i Disseny Institucional (GSADI), Universitat Autònoma de Barcelona

were limited and relatively cheap” (Becker, 2005: 9). Niettemin, recente bijdragen in de politieke filosofie hebben eindelijk het startsein gegeven voor het rechtzetten van deze aanhoudende verwaarlozing. De bijdragen focussen op drie nauw samenhangende vragen.

Een eerste vraag gaat over de mate waarin de specifieke beperkingen die personen met een handicap ondervinden ook een probleem van onrechtvaardigheid vormen? We kunnen ons voorstellen dat de beperkingen die personen met een handicap ondervinden, medeleven en zelfs “empathische verbeelding” (Smith, 2008) oproepen dat niet gehandicapte mensen ertoe aanzet om aanzienlijke steun te bieden. Maar dit wil nog niet zeggen dat de beperkingen die men ervaart door een handicap op zichzelf kunnen bestempeld worden als een kwestie van onrechtvaardigheid.

Ten tweede, het blijft onduidelijk of de vraag van personen met een handicap naar bepaalde vormen van ondersteuning door de overheid, en de overeenkomstige verplichtingen die dit met zich meebrengt, kan beargumenteerd worden, zelfs wanneer we aanvaarden dat hun beperkingen kunnen beschouwd worden als een rechtvaardigheidsprobleem. Dit is een ingewikkelde kwestie, en het belang van de beperkingen aanvaarden als een kwestie van rechtvaardigheid zegt ons spijtig genoeg bijzonder weinig over hoe wij de vele tegenstellingen rond dit onderwerp moeten begrijpen (Demuijnck & le Clainche, 2007). Zoals Jonathan Wolff terecht opmerkt, “*it is one thing to argue that disabled people have valid claims for assistance, but another to decide what social weighting such claims should have*” (Wolff, 2009: 60). Een duidelijk probleem is dat de legitieme eis van een persoon met een handicap gemakkelijk in strijd kan komen met gelijkaardige eisen van andere personen met een handicap alsook met even geldige eisen van andere achtergestelde mensen zonder handicap.

Ten derde, het vinden van een sluitend filosofisch antwoord op de voorgaande vragen vereist een benadering vanuit een bijzondere rechtvaardigheidstheorie. Maar wat is de meest adequate rechtvaardigheidstheorie om het probleem van de beperkingen die personen met een handicap ondervinden te behandelen? De waaier van beschikbare perspectieven binnen de hedendaagse politieke filosofie blijft hier eerder beperkt. Veel gekende morele en politieke theorieën, zoals Robert Nozick’s libertarisme, Peter Singer’s utilitarisme, of David Gauthier’s contract theorie, gebaseerd op een strikt beginsel van wederzijds voordeel, laten weinig of geen ruimte om de beperkingen die personen met een handicap ervaren te zien als rechtvaardigheidseisen. De meeste hedendaagse bijdragen schijnen zich te richten op de vraag of het politieke liberalisme van Rawls op een behoorlijke manier deze zaken kan aanpakken, hetgeen bemoeilijkt wordt door het feit dat John Rawls zelf het vraagstuk van personen met een handicap doelbewust vermeed in zijn werk.³ Filosofen die werken vanuit een breed Rawlsiaans kader hebben meer recent argumenten aangedragen over hoe deze benadering niettemin het perspectief van mensen met een handicap kan aanpakken (Brighouse, 2001; Richardson, 2006; Quong, 2007). Zij die een kritische houding aannemen dringen daarentegen erop aan dat we ons eerder verlaten op de zogenaamde capability approach (Nussbaum 2006; Burchardt, 2004; Terzi, 2009 & 2010) of vinden een feministische zorgethische aanpak meer toepasselijk (Kittay, 1999; Mahowald, 1998).

³ Rawls (1996: 183) stelt: “*I have assumed throughout and shall continue to assume, that while citizens do not have equal capacities, they do have, at least to the essential minimum degree, the moral, intellectual, and physical capacities that enable them to be fully cooperating members of society over a complete life.*”

In dit artikel willen we niet direct aansluiten bij de vele pogingen om handicap te kaderen binnen een rechtvaardigheidstheorie, zij het vanuit een Rawlsiaans, een capability theory, of een zorgethisch perspectief. In plaats daarvan onderzoeken we de mogelijke bijdrage van een heel verschillend filosofisch perspectief in dit debat, namelijk dat van het republikanisme. De laatste jaren heeft de republikeinse politieke theorie, verdedigd door Philip Pettit (1997, 2001) en Quentin Skinner (1992, 1998) zichzelf gevestigd als een bonafide alternatief voor de gangbare politieke theorieën van de laatste decennia. Geworteld in een sterke theorie van het menselijke handelen en vrijheid, biedt het republikanisme een perspectief op wat het betekent om een vrije politieke agent te zijn – een burger – in onze moderne samenleving, alsook welke verplichtingen het staatsbestel aangaat wanneer het zich richt op de bescherming van het politieke handelen. Een republikeins perspectief met betrekking tot handicap zal minder direct focussen op de verdeling van materiële goederen of middelen maar in plaats daarvan de kern van het probleem reconstrueren en duiden als een probleem van het handelen (*agency*), de vrijheid en het politieke burgerschap van personen met een handicap in onze moderne samenleving. Het republikanisme is in essentie een theorie van politieke rechtvaardigheid, een perspectief dat verwant is met de grootste zorg van de disability rights activisten – namelijk, uitgesloten te worden van het beslissingproces in verband met het beleid dat een belangrijke invloed heeft op hun welzijn en hen de kansen moet geven om hun eigen leven te leven (Charlton, 1998).

Helaas, net als de gangbare politieke theorieën die hierboven kort zijn aangehaald, is het republikanisme er tot nu toe niet in geslaagd om de implicaties van hun benadering met betrekking tot handicap en beleid uit te zetten. Dit artikel is de eerste aanzet om deze lacune in te vullen, vanuit de veronderstelling dat republikanisme een verdedigbare en coherente politieke theorie is. In deel één geven we een overzicht van de basisconcepten en de argumenten die het republikanisme hanteert, en we gebruiken deze argumenten vervolgens om te duiden wat er fout loopt met de wijze waarop onze samenleving omgaat met mensen met een handicap. Deel drie gaat over filosofische fundamenteën en onderzoekt één probleemgebied dat beschouwd wordt als bijzondere struikelblokken voor een rechtvaardigheidstheorie met betrekking tot handicap. Ten slotte stellen we in deel vier dat een republikeinse politieke theorie ons een aantal specifieke oplossingen aanbiedt voor de problemen die in deel twee aangebracht zijn. De ambitie die we hebben met dit artikel is eerder bescheiden: we willen een eerste benadering geven van het republikeins perspectief in relatie tot handicap door aan te tonen dat een republikeinse politieke theorie een nieuw licht kan werpen op handicap als een rechtvaardigheidskwestie.

1. Een republikeinse diagnose: vrijheid en handicap

Het republikanisme is een politieke theorie die gebaseerd is op een specifieke notie van vrijheid, vrijheid-van-overheersing (*freedom as non-domination*). In een republikeins licht is een rechtvaardige samenleving steeds een samenleving die in de eerste plaats de vrijheid-van-overheersing verzekert voor al zijn burgers. Republikanisme is een politieke theorie die zich vooral onderscheidt door de vrijheid van de burger als een centrale sociale waarde in een samenleving na te streven. In dit deel worden de basisprincipes

van het republikeinse politieke denken kort weergegeven en vervolgens toegepast op de nadelen met betrekking tot handicap.

1.1. *Vrijheid-van-overheersing*

In de republikeinse politieke theorie staat vrijheid voor de mogelijkheid om je toekomstplannen na te streven zonder je zorgen te moeten maken over de willekeurige (individuele of collectieve) inmenging van andere mensen. Een individu lijdt onder willekeurige inmenging als een ander individu of een groep de mogelijkheid heeft om haar mogelijkheden aan te passen zonder rekening te houden met haar belangen, dus wanneer er geen vereiste is om zich steeds te richten op wat Pettit (2001) de *avowable interests* noemt. Voor republikeinen is het niet de inmenging op zich, maar de *willekeurige* inmenging die de individuele vrijheid beperkt. Dit is omdat van inmenging die op een redelijke wijze de belangen van een persoon ten harte neemt niet kan gezegd worden dat het op een relevante manier de vrijheid belemmert.⁴ En volgens de republikeinse invulling van vrijheid is de *loutere mogelijkheid* van willekeurige inmenging voldoende om iemand ‘onvrij’ te maken (Pettit, 1997).

De negatieve waarde van willekeurig inmenging uit zich ofwel door het aantal beschikbare keuzes of alternatieven voor een individu te beperken, ofwel door het voor een individu moeilijker te maken om een bepaalde keuze te maken (Pettit, 2006). De eerste vorm van inmenging beperkt de *waaiër* van mogelijkheden waarover de *agent* kan beslissen, de tweede de *waarde* van de mogelijkheden. Wanneer de (mogelijkheid van) inmenging voldoende aanwezig is om een persoon te belemmeren in de manier waarop ze haar toekomst wil plannen, is ze niet meer in staat om zelf haar leven te beheren maar beheert ze haar leven volgens de redenen die anderen naar voor schuiven. De focus op dit aspect laat de republikeinen toe hun perspectief conceptueel en normatief te onderscheiden van de vrijheid-van-inmenging (*freedom as non-interference*) waar de klassieke liberalen en libertijnen zoveel belang aan hechten (Pettit, 1997).

Het republikeins perspectief steunt op een bijzondere beschrijving van het sociale leven. Republikeinse politieke theorieën beschrijven een wereld die verdeeld is in verschillende dimensies van afhankelijkheid. In wezen ontstaat afhankelijkheid voor de republikeinen wanneer individuen ongelijke maatschappelijke posities innemen, waardoor sommigen in staat zijn om willekeurig het leven van anderen te sturen. Republikeinen zijn er zich echter heel goed van bewust dat de realisatie van individuele toekomstplannen een hechte samenwerking vereist met andere individuen en groepen binnen tal van verschillende levensdomeinen. De levenswaarde dat onze vrijheid veronderstelt te geven is dus zonder twijfel gebaseerd op hoe anderen handelen: in deze zin is het republikanisme ontgensprekelijk een sociale vrijheidstheorie (Pettit, 1993).

Het zorgvuldig afwegen van de individuele en sociale dimensies van republikeinse vrijheid – enerzijds de bescherming tegen willekeurige inmenging, en anderzijds de moge-

⁴ “An act is perpetrated on an arbitrary basis, we can say, if it is subject just to the arbitrium, the decision or judgement, of the agent; the agent was in a position to choose it or not choose it, at their pleasure. When we say that an act of interference is perpetrated on an arbitrary basis, then, we imply that like any arbitrary act it is chosen or not chosen at the agent’s pleasure. And in particular, since interference with others is involved, we imply that it is chosen or rejected without reference to the interests, or the opinions, of those affected. The choice is not forced to track what the interests of those others require according to their own judgements” (Pettit, 1997: 55).

lijkheid om een waardevol sociaal leven te leiden – is nu juist de taak van onze politieke instellingen. Waar het republikanisme toe oproept is een krachtdadige institutionele bescherming te garanderen tegen de macht van sommige individuen of groepen die zich willen inmengen in ons leven, zonder rekening te houden met onze *avowable interests* en met name zonder rekening te houden met onze persoonlijke redenen om te kiezen voor een handelings- of toekomstplan dat net moeilijk, duur of ronduit onmogelijk gemaakt wordt door hun willekeurige inmenging. Pettit vat de kern van het republikeinse ideaal als volgt samen: een persoon geniet van de vrijheid-van-overheersing wanneer ze in staat is keuzes te maken vanuit een maatschappelijke positie die haar beschermt tegen mogelijke externe controle. In de woorden van Pettit, “*enjoying social freedom (having a status that guards you against arbitrary interference) means being proof or at least being relatively proof against [arbitrary] interference. No matter what your preferences are, and no matter what the feelings of others happen to be, your social standing will still serve you well. It will provide a protective field that makes you resistant to the arbitrary incursions of others. It will ensure that, intuitively, you are in control of what you choose*” (Pettit, 2006: 136). Een dergelijk vrij persoon is een *bürger* in de ruimste betekenis van het woord, een persoon die vrij is precies omdat ze een volwaardig (en volwaardig beschermd) lid van het staatsbestel is, een positie en status die ze overigens deelt met anderen die zich in een vergelijkbare positie bevinden.

Republikeinse politieke theorie onderscheidt twee fundamenteel verschillende vormen van overheersing, *dominium* en *imperium* (Pettit, 2001: 152 ff). *Dominium* verwijst naar situaties waarin bepaalde individuen of groepen systematisch de mogelijkheden behouden om zich naar willekeur te bemoeien met het leven en de plannen van anderen. *Dominium* ondermijnt bijvoorbeeld de republikeinse vrijheid van werknemers wanneer de werkgever de bevoegdheid heeft om zomaar arbeidsomstandigheden op te leggen, zonder rekening te houden met de wensen, de noden of de plannen van de werknemer. Op een vergelijkbare manier belemmert *dominium* in onze genderongelijke samenleving de republikeinse vrijheid van een vrouw als haar partner de mogelijkheid heeft om haar keuzes te bepalen, bijvoorbeeld met betrekking tot haar carrièreplanning, zonder rekening te houden met haar persoonlijke visie.

Pettit betoogt dat de bestrijding van overheersing aanzienlijke staatsinmenging vereist, maar er is altijd een risico dat de staat en haar ondergeschikte instituties en het beleid zelf agenten worden van de overheersing; dus ook vervallen in een manier van werken die geen rekening houdt met de *avowable interests* van de betrokkenen. Deze dominantie die zijn oorsprong vindt in de staat heet *imperium*. Het ontstaat bijvoorbeeld wanneer bureaucraten een ongecontroleerde macht uitoefenen op burgers via de beleidsadministratie, of waar overheidsinstellingen of het beleid gecontroleerd worden door machtige belangengroepen die hun eigen belangen behartigen in plaats van het algemene goed van de samenleving voor te staan. Om de vrijheid-van-overheersing veilig te stellen, heeft de republikeinse politieke theorie tot doel zowel *dominium* als *imperium* gelijktijdig aan te pakken door het sturen van de talloze maatschappelijke krachten die onze interacties beïnvloeden alsook het verbeteren van de invloed en controle van de burgers over de politieke instellingen. Een republikeins staatsbestel bestaat met andere woorden uit een inclusieve politieke gemeenschap die voortdurend een recht op sociale en politieke participatie voor al haar burgers garandeert.

1.2. *Republikeinse vrijheid en beperkingen omwille van een handicap*

Republikeinse politieke theorie stelt dat mensen met een handicap beïnvloed zijn door zowel *dominium* en *imperium*, wat een negatieve invloed heeft op hun welzijn en kansen. In termen van *dominium* moeten we maar denken aan de vele manieren waarop burgers met een handicap worden gediscrimineerd in het sociale leven door een combinatie van normen, verwachtingen, zogenaamde ‘rationele’ voorkeuren of smaken van niet-gehandicapte mensen, bredere culturele kaders en gevestigde regels of conventies. De belangrijkste factor die *dominium* drijft in tal van levenssferen is de verderfelijke verwachting van de normalisatie, het idee dat er zoiets bestaat als ‘normaal functioneren’ en de mate waarin personen met een handicap niet aan die norm blijken te voldoen. Normaliseringsvoorschriften zijn niet louter beschrijvend maar sluiten iedereen uit die buiten de grenzen van het normale valt, en hierdoor natuurlijk automatisch een minderheidsstatus verkrijgt. *“People with disabilities share many of the stigmatizing experiences and characteristics of other groups commonly recognized as minorities. They are subject to prejudiced attitudes, discriminatory behaviour, and institutional and legal constraints that parallel those experienced by [...] other disadvantaged and excluded groups”* (Scotch, 2000: 215). Normale verwachtingen zijn bepalend voor de evaluatie – steeds door niet-gehandicapte mensen – van het niveau van functioneren dat een persoon met een handicap verondersteld wordt te bezitten in zeer uiteenlopende sociale dimensies van het maatschappelijke participeren: zelfstandig wonen, het aangaan van sociale (en seksuele) relaties, het politiek betrokken zijn, een opleiding volgen, een reguliere job hebben, en zo verder (Silvers, 1998). Daarnaast brengen deze normale verwachtingen een houding van medelijden en liefdadigheid met zich mee met betrekking tot de behoeften van mensen met een handicap, in tegenstelling tot een houding gebaseerd op rechten en rechtvaardigheid. Het resultaat is in de meeste gevallen de letterlijke uitsluiting van personen met een handicap uit de meeste terreinen van het maatschappelijk leven.

De werplek is in de moderne samenleving een van de belangrijkste domeinen waarin *dominium* zich manifesteert. Vanaf het begin heeft de internationale beweging van personen met een handicap zich gericht op het garanderen van de integratie van werknemers met een functiebeperking op de arbeidsmarkt. Maar ondanks de aanzienlijke wetgevendende inspanningen blijft arbeidsparticipatie door werknemers met een functiebeperking tot op heden achtergesteld bij die van hun niet-gehandicapte collega’s; en dit geldt zowel in tijden van economische groei als tijdens een recessie (Stein, 2000; Barnes & Mercer, 2005). Mensen met een handicap worden nog steeds geconfronteerd met aanzienlijke structurele problemen als ze toetreden tot de arbeidsmarkt (Barnes, 2000; Russell, 2002). Bovendien is er, terwijl regeringen in verschillende landen het afgelopen decennium maatregelen hebben getroffen om de arbeidsethiek van gehandicapte werknemers te ‘stimuleren’, verbazend weinig veranderd aan het tewerkstellingsbeleid en de aanwervingspolitiek naar werkgevers toe (Thornton, 2005). *“The types of jobs offered to disabled people are low status, low waged occupations with poor working conditions and few opportunities for advancement”* (Barnes, 2000: 450).

Maar zelfs wanneer er goede jobs worden aangeboden, worden werknemers met een handicap voortdurend geconfronteerd met het probleem van normale verwachtingen en

de impliciete veronderstelling dat, zelfs met redelijke aanpassingen, werknemers met een functiebeperking minder productief zijn. Dit verandert wat soms wordt beschouwd als een *taste for discrimination* (Becker, 1971) tot een rationele economische beslissing, hoewel deze beslissing kan gebaseerd zijn op veronderstellingen die vaak verkeerd en onrechtvaardig zijn. Werkgevers en degenen die de belangen van de bedrijfswereld behartigen weten meestal niet dat relatief weinig mensen met een handicap ingrijpende aanpassingen nodig hebben, veel van de aanpassingen die ze nodig hebben op zichzelf niet duur zijn en zelfs een positieve invloed hebben door *spillover* effecten; en dus ‘rationeel’ verantwoord zijn in strikt economische zin (Stein, 2000). Een duidelijk geval van onrechtvaardige rationele verwachtingen is waar werkgevers geen werknemer met een functiebeperking aannemen omdat ze bezorgd zijn over de reactie van collega’s of klanten die zich hierbij misschien oncomfortabel of ongemakkelijk zouden voelen; dit is uiteraard precies het soort reactieve houding die de anti-discriminatie wetgeving wil wegwerken. De uitsluiting die het gevolg is van deze stereotypering is een duidelijk geval van overheersing op de werkplek – een vorm van *dominium* – die dringend moet hersteld worden.

Hoe zit het met *imperium*? Instituties grijpen eveneens willekeurig en op vele manieren in het leven van mensen met een handicap, en zorgen zodoende voor onaanvaardbare vormen van uitsluiting. Denk maar aan de mate waarin burgers met een handicap zijn uitgesloten van de politiek zelf. Het feit dat burgers met een handicap serieus ondervertegenwoordigd zijn in de verschillende politieke instellingen die het beleid vormen, impliceert niet alleen het falen van de democratische staat om te voldoen aan de vereiste democratische aanwezigheid (Phillips, 1996), maar heeft tevens belangrijke diepgaande gevolgen wanneer het burgers met een handicap de mogelijkheid ontnemt om de politieke agenda te beïnvloeden als het gaat over maatregelen die hun leven beïnvloeden (Witcher, 2005). Algemeen kan men stellen dat te veel burgers met een handicap effectief belet worden om hun meest fundamentele democratische recht uit te oefenen: het recht om te stemmen. Mensen met een verstandelijke handicap of met een psychiatrische aandoening hun rechten ontnemen op grond van incompetentie is wijdverspreid. Dit is niet alleen een schending van de elementaire democratische intuïties, maar belet ook elke serieuze poging tot het oprichten of toepassen van een basisnorm van politieke bevoegdheid (Schriner, Ochs & Shields, 2000). De uitsluiting van mensen met een handicap uit de politieke sfeer, gecombineerd met de uitoefening van de verschillende vormen van zaakwaarneming of voogdij door niet-gehandicapte ‘vertegenwoordigers’, veroorzaakt een vorm van *imperium* waarin er geen harde garanties zijn dat de beheerders of voogden inderdaad de belangen van burgers met een handicap beheren.

Imperium is ook aanwezig in het juridische systeem, zelfs in die delen van de wet specifiek ontworpen om personen met een handicap te beschermen. Eén van de belangrijkste instrumenten van de juridische bescherming van de rechten van personen met een handicap, de *Americans with Disabilities Act* (ADA), wordt door menig commentator als een mislukking beschouwd (Pickering Francis & Silvers, 2000). Het probleem van de wettelijke bescherming voor mensen met een handicap bestaat erin te zorgen dat de wet effectief op hen van toepassing is. De geschiedenis toont ons vele gevallen waarin mensen met een handicap geen wettelijke bescherming genoten, grotendeels omdat de juridische categorieën te eng werden opgevat, waardoor vele handicaps buiten het toepassingsgebied vielen (Kelman, 2000). Geïnformeerd door een burgerrechtenmodel

met betrekking tot handicap, stelde het ADA zich tot doel het werkingsgebied van de bescherming tegen discriminatie open te stellen voor iedereen met “*a physical or mental impairment which substantially limits one or more of such person’s major life activities*” (Illingworth & Parmet, 2000: 3). Echter, in een aantal bekende casussen geeft een besluit van het hoogerechtshof uit 1999 een zeer enge interpretatie van wie “in aanmerking komt” als een persoon met een handicap, hetgeen tevens duidt op wie de wet van toepassing is. Vanuit deze enge interpretatie interpreteren de gerechtshoven de validiteit van iemands eis tot bescherming tegen discriminatie uit hoofde van de ADA in haar ‘gecorrigeerde staat’, terwijl in de meeste gevallen de werkgever een persoon met een handicap niet aanwerft gebaseerd op de ‘ongecorrigeerde staat’. Dit leidt vervolgens “*to the perverse result that a person with a disability who avails him- or herself of the benefits of technological and medical advances thereby risks losing protection from job discrimination*” (Mayerson & Diller, 2000: 124). Het ADA voorbeeld illustreert hoe zelfs goedbedoelde politieke wetgeving wordt gedwarsboomd door de perspectieven en acties van een andere tak van de staat, de juridische instellingen. Dit is het zoveelste voorbeeld van hoe *imperium* invloed heeft op het welzijn en de kans van mensen met een handicap, door geen rekening te houden met hun openlijke belangen; in dit geval door de categorie handicap te ontleiden vanuit een restrictief (medisch) model dat aan de kaak gesteld wordt door de gehandicaptenbeweging.

Samenvattend de republikeinse politieke theorie poogt de fundamentele zorgen in relatie tot handicap in een moderne samenleving te herzien vanuit het probleem waarbij een handicap iemands vrijheid-van-overheersing beknodt, in veel gevallen tot het punt waar zowel het persoonlijke, sociale en politieke handelen daadwerkelijk belemmerd worden en ook het welzijn van de persoon met een handicap er onder lijdt. En de vormen van overheersing die burgers met een handicap ervaren stemt goed overeen met de twee wijzen van overheersing voorgesteld door Pettit: *dominium* en *imperium*. Volgens het republikeinse perspectief willen mensen met een handicap hoofdzakelijk hun leven leven in overeenstemming met hun eigen waarden, belangen en handelingsredenen, zonder (de mogelijkheid van) voortdurende willekeurige inmenging van andere (niet-gehandicapte) individuen en de staat. Bovendien hebben mensen met een handicap er alle belang bij om zowel de *waai*er van echte kansen die ze kunnen grijpen om hun leven te plannen, alsook de *waarde* van de mogelijkheden die hen toelaat een zinvol leven te leven, te beschermen. Mensen met een handicap willen uiteraard hun leven ten volle leven, met inbegrip van volledige participatie in de samenleving en een sterke participatie in de politieke instellingen, voor zover zij dit zelf kiezen. In al deze dingen handelen *mensen met een handicap op een gelijkaardige wijze dan mensen zonder een handicap*: iedereen streeft er op een gelijke manier naar om een maximaal vrije *agent* en burger te zijn. Deze gedeelde basis van morele, sociale en politieke gelijkheid – naar onze mening bevestigd door de meeste belangenverdedigers van personen met een handicap – is wat ten grondslag ligt aan de republikeinse diagnose van de handicap als een rechtvaardigheidsprobleem.

2. Republikeinse grondslagen voor een nieuwe filosofie van de handicap?

De republikeinse politieke theorie sluit nauw aan bij het praktische perspectief van ‘disability rights’ activisten dat in het laatste decennium zowel de reflectie over centrale theoretische concepten als de sociologische analyses van de betekenis van handicap in de moderne samenleving mee heeft gestuurd (Oliver, 1988; 1990). De republikeinse politieke theorie benadrukt een fundamentele grondslag van gelijkheid – begrepen als het gelijke fundamentele belang in vrijheid-van-overheersing – als normatieve basiswaarde voor de analyse van rechtvaardigheid voor burgers met een handicap. In dit deel richten we onze aandacht op enkele andere aspecten van de filosofische grondslagen voor de beperkingen die verbonden zijn aan een handicap.

2.1. *Handicap en wederkerig voordeel*

Een praktische politieke rechtvaardigheidstheorie moet steeds de relatie tussen twee belangrijke aspecten afwegen: enerzijds de eisen die bestempeld kunnen worden als een kwestie van rechtvaardigheid, en anderzijds de morele motivering zodat iedereen die gebonden is aan een bepaalde theorie ook de daaruit voortvloeiende verdeling van baten en lasten onderschrijft. Het is vooral deze dubbele zorg die het Rawlsiaanse project aanzet tot het construeren van rechtvaardigheidbeginselen voor het beheren van de ‘basisstructuur’ (*basic structure*), opgevat als een stabiel stelsel van sociale samenwerking tussen vrije en gelijke individuen (Rawls, 1999; 2001). Het Rawlsiaanse project is een recente episode in een traditie van het politiek denken dat rechtvaardigheid ziet als het resultaat van een sociaal contract, waarin een vorm van wederzijds voordeel (*mutual advantage*) of wederkerigheid (*reciprocity*) een belangrijke rol speelt bij het veiligstellen van een duurzame en rechtvaardige orde.

Sociale rechtvaardigheid binnen het sociale contract veronderstelt dat een moderne samenleving wordt gevormd door individuen die samenwerken omdat dit hen in staat stelt een wederzijds voordeel te bereiken onder de voorwaarden van een eerlijke verdeling van lasten en baten. Maar dit perspectief brengt grote problemen met zich mee voor de beoordeling van de eisen ontstaan vanuit de nadelen van een handicap. In de Hobbesiaanse versie van een dergelijk sociaal contract, zoals verdedigd door David Gauthier (1986), wordt handicap niet beschouwd als een kwestie van rechtvaardigheid omdat personen met een handicap worden verondersteld niet te kunnen bijdragen tot het sociale surplus, en dus ook weinig kunnen inbrengen aan de onderhandelingstafel.⁵ Wat ook de redenen mogen zijn om aan de eisen van personen met een handicap in onze samenleving tegemoet te komen, in het Hobbesiaanse scenario kunnen het geen *redenen van rechtvaardigheid* zijn.

⁵ Lawrence Becker (2005) verwijst hiernaar als het “*Tough-Crowd Problem*”: hoe kunnen we het intens en alomtegenwoordig conflict oplossen tussen individuen die misschien weinig met elkaar gemeen hebben, los van een gedeelde wens om hun eigen winst na te streven; samen als het kan, apart als het moet. Voor personen met een handicap wordt het Tough-Crowd probleem een kwestie van wat ze in staat zijn individuen zonder handicap aan te bieden om hen te overtuigen dat ook zij deel moeten uitmaken van het samenwerkingsverband.

Voortbouwend op de inzichten van Brian Barry, heeft Martha Nussbaum (2006) onlangs betoogd dat de basis van Rawls' *justice-as-fairness* een te nauwe link behoudt met de noties van wederzijds voordeel en wederkerigheid. De grote struikelblok is precies dat het te makkelijk de aanspraken van personen met een handicap uitsluit. Volgens Nussbaum vertrekt Rawls van een aantal foute veronderstellingen door te stellen dat de fysieke en mentale vaardigheden van de partijen in Rawls' *Original Position* binnen de 'normale' grenzen moeten vallen (Nussbaum, 2006: 104).

En wanneer vervolgens de wederkerigheid en het wederzijds voordeel de toonaangevende motivatie vormen waardoor de verschillende partijen de voorwaarden van een contract aanvaarden, wordt het perspectief van personen met een handicap snel verbanen uit het sociaal contract. “[T]he idea is that people will get together with others and contract for basic political principles only in certain circumstances, circumstances in which they can expect mutual benefit and in which all stand to gain from the cooperation. To include in the initial situation people who are unusually expensive or who can be expected to contribute far less than most to the wellbeing of the group [...] would run contrary to the logic of the exercise” (Nussbaum, 2006: 104). Rawls' oplossing, zoals eerder vermeld, is de kwestie van handicap uit te stellen en pas aan te pakken in het legislatief stadium van de rechtvaardigheidstheorie; maar dit betekent daadwerkelijk dat het handicap-perspectief niet rechtstreeks geïntegreerd is in de keuze van de beginselen van rechtvaardigheid en de persoon met een handicap niet kan beschouwd worden als een echte partij in het sociaal contract (Nussbaum, 2006: 111-120). Kortom, voor Rawlsianen – net als voor de Hobbesianen – vormt handicap een duidelijk *outlier problem* (Pickering Francis & Silvers, 2005).

Verskillende strategieën zijn naar voor geschoven om dit *outlier problem* aan te pakken. Eén optie is om te stellen dat mensen met een handicap in staat zijn in grotere mate bij te dragen aan het sociaal contract dan doorgaans wordt aangenomen door sociaal contract theoretici, misschien omdat de aanpassingen die zij nodig hebben ook voordelen hebben voor mensen zonder een handicap en dus moeten tellen als echte bijdragen (Becker, 1998). Anderzijds kan de groep van personen die beïnvloed zijn door de nadelen verbonden aan een handicap zich uitbreiden met, bijvoorbeeld, hun families en goede vrienden (Becker, 2005: 17 ff). Het probleem met deze twee strategische alternatieven is dat ze daadwerkelijk een *disability elite* introduceren, een categorie van personen met een handicap die mogen deelnemen op grond van het hebben van bepaalde eigenschappen of competenties – stoornissen die blijken 'sociaal nuttig' te zijn of een dicht netwerk van familie en vrienden – maar die om dezelfde reden anderen uitsluiten die minder geluk hebben (Wasserman, 2000: 153).

Een derde alternatief veralgemeent de waaier van personen die getroffen zijn door een handicap nog meer: “*mutual advantage bargainers will be aware that there are many long-lived human beings who temporarily or permanently lack the ability to participate in the bargain, and they will be aware that they themselves are vulnerable to disease or injury or accident that put them in this class*” (Becker, 2005: 16-17). Met andere woorden, 'voorzichtige onderhandelaars' binnen het sociaal contract zullen zich verzekeren tegen de mogelijkheid ooit gehandicapt te worden, een punt dat Rawls (2001) tevens aanvaardt in zijn latere denken. Maar ook dit punt kan slechts gedeeltelijk duiden wat we intuïtief aannemen als geldige eisen voor bijzondere aanpassingen voor personen met een handicap: het zou voor onderhandelaars die vertrekken vanuit het eigenbelang immers niet ra-

tioneel zijn om zich te verzekeren tegen alle vormen van handicap, en bovendien komt sociale verzekering precies tekort om personen die geconfronteerd worden met extreme vormen van stoornissen op een voldoende hoog niveau te verzekeren. Ten slotte geeft deze oplossing opnieuw geen principieel antwoord op de vraag wat rechtvaardigheid ten opzichte van personen met een handicap vereist, aangezien het antwoord hier grotendeels afhangt van de mate waarin bepaalde oorzaken van handicap verdeeld zijn over de bredere bevolking. Dit lijkt ons moreel en politiek onaanvaardbaar.

Een andere aanpak wordt ons geboden in een recent artikel van Anita Silvers en Leslie Francis Pickering. Hun oplossing is om de termen van het sociale contract te herkadere, weg van het onderhandelingsparadigma, en het sociaal contract te herdenken als een mechanisme voor het genereren van *vertrouwen*. Zij zien “*social contracting as more like a project for engendering trust than a bargaining session*” (Silvers & Pickering Francis, 2005: 43). Deze benadering heeft directe implicaties die de inclusie van personen met een handicap in het sociaal contract verzekeren, omdat “[d]isabled people who cannot bargain still can trust. And they play a central role, not merely a peripheral or partial one, in strengthening a climate of trust from which covenants for cooperation come” (Silvers & Pickering Francis, 2005: 43).

Volgens Silvers en Pickering zouden partijen in het sociaal contract bereid zijn om af te zien van onderhandelingen gedreven door zuiver persoonlijk winstbejag om te komen tot een stabiel vertrouwelijk samenwerkingsmilieu; een plausible kijk. Maar de precieze rol van de personen met een handicap in deze regeling, en in het bijzonder in het proces van het opbouwen en het behouden van vertrouwen, blijft onduidelijk. Het lijkt aannemelijk voor de samenwerkingsverbanden om te komen tot “*beneficial social by-products that are secured because parties with different levels and kinds of vulnerability successfully cooperate*” (Silvers & Pickering Francis, 2005: 45) door maatregelen in te voeren die kwetsbare personen een zekere mate van bescherming bieden, maar tegelijkertijd niettemin de specifieke eisen van personen met een handicap niet op een geschikte wijze tegemoet komen.⁶ Kortom, het is niet duidelijk of deze regeling de persoon met een handicap erkent *vanwege de beperkingen verbonden aan de handicap*, noch is het zeker of dit voldoende en op een passende manier verloopt binnen deze regeling.

Als een uitbreiding of grondige herziening van het perspectief van het sociale contract problematisch blijft, moeten we overwegen om de basis van inclusie radicaal te herdenken. Het republikeinse denken volgt een dergelijke strategie door de relevantie te ontkennen van het wederzijds voordeel in strikte zin als basis voor inclusie binnen het samenwerkingsverband. Republikeinen zien de rechtvaardige samenleving als een samenwerkingsverband beperkt door een zeer bepaald doel: het realiseren van een set van sociale en politieke instellingen die de meest uitgebreide vorm van republikeinse vrijheid mogelijk maken, begrepen in termen van daadkrachtige mogelijkheden voor burgers om de willekeurige inmenging van anderen te weerstaan. Voor republikeinen kan

⁶ De persoon met een handicap zien als een soort van “*outlier*” die wordt opgenomen in een algemeen vertrouwenbevorderende regeling heeft misschien voordelen, maar de kost van het mislukken van de aanpak van handicap-specifieke problemen kan hoger zijn dan verwacht door Silvers en Francis. Hun aanpak kijkt ook op tegen het contingentieprobleem dat eerder aangehaald werd in relatie tot Becker’s “*expansive reciprocity model*”: de eisen van personen met een handicap kunnen alleen gezien worden als geschikte rechtvaardigheids-eisen in de mate waarin zij passen binnen een meer algemeen kwetsbare groep perspectief; eisen die niet samenvallen met de eisen van een andere groep worden buiten beschouwing gelaten omdat zij niet noodzakelijk het opbouwen van het vertrouwen beïnvloeden.

de politieke samenleving alleen bestaan onder strikte voorwaarden die ervoor zorgen dat *alle* burgers kunnen genieten van een gelijke republikeinse vrijheid, de vrijheid-van-overheersing. Die geldt uiteraard voor alle kwetsbare groepen, waaronder personen met een handicap.

Sociale samenwerking in al zijn vormen vindt plaats binnen dit kader. Legitieme verschillen in de toewijzing van middelen op basis van een premiegebonden bijdrage zijn aanvaardbaar, en bevestigen in zekere zin de rol van wederkerigheid en wederzijds voordeel als een doelstelling van sociale samenwerking, op voorwaarde dat een dergelijk verschil in de toewijzing verenigbaar blijft met de grondslag van de republikeinse vrijheid als een collectief politiek project. Zoals we eerder hebben gezien is republikeinse vrijheid een onmiskenbaar individueel bezit, maar de waarde ervan hangt op veel complexe manieren af van de *sociale* coördinatie binnen het staatsbestel. Republikeinen streven ernaar hun staatsbestel in overeenstemming te brengen met deze kernwaarde, en om die reden zijn ze verplicht de vrijheid-van-overheersing te eerbiedigen voor al haar burgers. De bescherming van de republikeinse vrijheid is een politiek doel dat eist dat de staat optreedt wanneer de vrijheid van één burger wordt bedreigd.⁷

In plaats van burgers met een handicap uit te sluiten van de morele grondslagen van de rechtvaardigheid, verzekert de republikeinse grondslag van de vrijheid-van-overheersing dat ze er stevig in ingebed blijven. Hoe kwetsbaarder een bepaalde subklasse van de samenleving is voor overheersing, hoe meer gewicht aan hun belangen wordt gehecht in het republikeinse beleid. En zoals we eerder hebben geïllustreerd, kunnen we stellen dat burgers met een handicap doorgaans zeer kwetsbaar zijn in deze zin. Vanuit een republikeins perspectief zijn de eisen van personen die beperkingen ondervinden omwille van hun handicap, gerechtvaardigd wanneer ze een invloed hebben op hun vrijheid-van-overheersing. Alhoewel de eisen vertrekken vanuit de specificiteit van de beperkingen, zitten ze vervat binnen een veralgemeend perspectief van gelijkheid en zijn ze in plaats daarvan gericht op de morele persoon, onafhankelijk van de aard van iemands handicap. Kortom, naar onze mening biedt het republikeins perspectief een betere basis om de belangen van personen met een handicap te zien als rechtvaardigheidseisen dan het perspectief van een sociaal contract gebaseerd op wederzijds voordeel en wederkerigheid, met inbegrip van Rawls' *justice-as-fairness*.

2.2. *Verstandelijke handicap en de "moral conception of the person"*

In *Frontiers of Justice* biedt Martha Nussbaum een tweede grote lijn van kritiek op de sociaal contract benadering van handicap, een die van invloed is op wat vaak beschouwd wordt als de meest kwetsbare burgers met een handicap – mensen met ernstige verstandelijke beperkingen. Het probleem dat Nussbaum (2006: 127-145) hier aanraakt

⁷ Volgens het republicanisme belemmert een dergelijke staatsinmenging niet per se de vrijheid, want "*one agent may actually interfere with another without dominating that person. The public official or authority who interferes with people in a way that is forced to track their interests and ideas fails to enjoy subjunctive power over the person affected. The official is subject to such screening and sanctioning devices, at least in the ideal, that they can be relied upon to act on a non-factional basis: on a basis that is supported by non-sectional interests and ideas. They interfere, since they operate on the basis of coercive law, but their interference is non-arbitrary*" (Pettit, 1997: 65).

is de Kantiaanse opvatting van de persoon die ten grondslag ligt aan veel van de argumenten in de Rawlsiaanse aanpak.

In deze benadering vereist rechtvaardigheid dat rationele en redelijke personen in de juiste omstandigheden worden geplaatst – zoals de originele positie van Rawls – die hen vervolgens in staat stelt om te beraadslagen en te beslissen welke principes aan de basis moeten liggen van beleidsbeslissingen door zorgvuldig een aantal alternatieven te overwegen (Rawls, 1999, 2001). De ‘rationele vereiste’ zit vervat in de criteria van wederzijds voordeel en wederkerigheid, hierboven besproken, en laat de partijen van het sociaal contract toe om de beginselen te selecteren die hen toestaan hun opvatting van het goede leven verder uit te werken van achter de sluier van onwetendheid. De ‘redelijke vereiste’, daarentegen, heeft betrekking op de capaciteit van een persoon om bepaalde morele redenen in overweging te nemen voor het aannemen of verwerpen van alternatieve beginselen van rechtvaardigheid. Eén van Rawls’ morele vaardigheden is de capaciteit een opvatting van het goede leven aan te houden (en indien nodig te herzien), hetgeen essentieel is voor zowel de status van de persoon als een *moral agent* en, binnen het contract scenario, om te worden beschouwd als een morele gelijke in termen van waardigheid, respect en wederzijdse overwegingen (Rawls, 1996).

Maar deze sterke focus op vaardigheden als ‘rationaliteit’ en ‘redelijkheid’ doet in deze omstandigheden fundamentele vragen rijzen wanneer het toegepast wordt op een groep van individuen waarvan de belangrijkste beperking juist is dat ze niet (volledig) kunnen beschikken over de vereiste cognitieve vaardigheden. Individuen met een (ernstige) verstandelijke handicap zijn doorgaans niet in staat op de meest rationele manier te delibereren en alternatieve morele redenen te aanvaarden of te verwerpen, of zelfs een opvatting van het goede leven volgens Rawls’ brede lijnen te ontwikkelen. Volgens Nussbaum plaatst dit hen ontegensprekelijk buiten het sociaal contract model dat de basis vormt voor sociale rechtvaardigheid, en degradeert het hen vervolgens tot een nog meer alomtegenwoordige *outlier position* dan het ontbreken van de wederzijdse bijdrage aan het samenwerkingsverband van de rechtvaardige samenleving. Met andere woorden, mensen met een verstandelijke handicap zijn *“disqualified from citizenship in a deeper way as well, because they do not conform to the rather idealized picture of moral rationality that is used to define the citizen in the Well-Ordered Society”* (Nussbaum, 2006: 135).

Uiteraard zijn Rawls en anderen die werkzaam zijn binnen de traditie van het sociaal contract ervan overtuigd dat er bepaalde beveiligingen moeten worden ingevoerd. Maar toch kunnen de eisen van personen met een cognitieve handicap binnen het Rawlsiaanse perspectief niet worden beschouwd als een kwestie van rechtvaardigheid in strikte zin. In plaats daarvan worden mensen met een verstandelijke handicap binnen het sociaal contract vertegenwoordigd door voogden die hun eisen voorstaan bij de overweging van de beginselen van de rechtvaardige samenleving. Belangenverdedigers van mensen met een handicap hebben terecht deze benadering bekritiseerd door erop te wijzen dat het niet gemakkelijk is voor de niet-gehandicapte vertegenwoordigers om daadwerkelijk de eisen van mensen met een cognitieve handicap naar voor te brengen, omdat zij waarschijnlijk het leven, de wereld, en zelfs zichzelf op een radicaal verschillende manier ervaren. Nussbaum kaart een meer algemeen filosofisch probleem aan met de vraag *“whether guardianship is an adequate way to imagine the citizenship of people with impairments and disabilities in the context of designing fundamental political princi-*

ples, when we have already assumed that those who design such principles are also the primary subjects of justice” (Nussbaum, 2006: 137). Met andere woorden, een doordringend belangenconflict is inherent aan deze oplossing binnen de grenzen van het Rawlsiaanse sociaal contract.

Bovendien zou het een fundamentele morele en politieke ongelijkheid creëren tussen diegenen die worden geacht ‘Kantiaanse personen’ te zijn, met de fundamentele waardigheid en respect verbonden aan deze status, en diegenen die hierop falen en gedegradeerd worden tot de status van tweede-klasse morele entiteit. Dit is een positie met weinig bescherming, zelfs in termen van het leven zelf. Eva Feder Kittay beschouwt de morele status letterlijk van levensbelang aangezien *“personhood marks the moral threshold above which equal respect for the intrinsic value of an individual’s life is required and the requirements of justice are operative and below which only relative interests have moral weight”* (Kittay, 2005: 101).

In het licht van deze ernstige implicaties kunnen we terecht de vraag stellen of het centrale beroep op rationaliteit en redelijkheid binnen de sociaal contract theorie (en vele andere theorieën over rechtvaardigheid) wel de geschikte morele standaard is waarop we ons moeten focussen in onze zoektocht naar rechtvaardigheidsbeginselen. Misschien moeten we nadenken over het hele scala van menselijke vermogens dat ons maakt tot de complexe wezens die we zijn, en actief weigeren sommige vaardigheden te verheffen tot de status van essentiële morele vaardigheden. Kittay heeft zeker gelijk door aan te dringen dat, terwijl *“rationality and the capacity to determine one’s own good are [...] useful to being a part of a moral community”*, dit niet betekent dat *“lacking them disqualifies one from moral parity”* (Kittay, 2005: 122). Verder, *“[p]hilosophers have made much of the importance of rational capacities for the exercise of moral judgements and moral actions but [...] have understated the critical role other capacities play in our moral life, capacities that we would want to encourage in the members of a moral community, such as giving care and responding appropriately to care, empathy, and fellow feeling; a sense of what is harmonious and loving; and a capacity for kindness and an appreciation for those who are kind”* (Kittay, 2005: 122). Het laatste punt maakt duidelijk dat er een element van willekeur betrokken is bij de keuze van de morele vaardigheden, en zeker in de morele status toegekend aan degenen die deze vaardigheden kunnen uitoefenen ‘binnen het normale bereik’. Wat nodig is, is een andere basis om de claims van de personen met een cognitieve handicap te doen gelden. Heeft het republikeinse perspectief een verschillend antwoord te bieden op het vraagstuk van de Kantiaanse opvatting van de persoon? Een duidelijke bezorgdheid voor republikeinen is de individuele deelname in de *toepassing* van de beginselen van rechtvaardigheid; en hier moeten we een zorgvuldige afweging maken voor de bijzondere positie van mensen met een ernstige verstandelijke handicap. Maar binnen de republikeinse politieke theorie is de *constitutie* van deze beginselen niet iets dat afhangt van redelijke individuen die het eens of oneens zijn met bepaalde principes. Het republikeinse ideaal van vrijheid-van-overheersing wordt verondersteld moreel en politiek prioritair te zijn aan een scenario dat individuen toelaat bepaalde sociale beginselen of regels te overwegen. Sterker nog, een duidelijk geval waarin een beginsel faalt om de republikeinse vrijheid van een groep individuen te beschermen is een voldoende reden om dit beginsel te herzien of zelfs af te wijzen, ongeacht hoeveel mensen het onderzocht en aanvaard hebben onder redelijke en gelijke voorwaarden van beraadslaging. Voor

republikeinen vormt het ontbreken van de vaardigheid tot het redeneren (of zelfs tot de rationele vordering van het eigenbelang) een *praktisch* probleem in termen van hoe ervoor te zorgen dat de belangen van dergelijke individuen voldoende vertegenwoordigd en gewaarborgd zijn, maar er is nooit een *fundamenteel* probleem voor het bepalen van de beginselen van rechtvaardigheid. Binnen het republikanisme wordt rechtvaardigheid bepaald door de opvatting van vrijheid-van-overheersing en vormt het een moreel kader waarin redelijke beraadslaging moet plaatsvinden. Dit plaatst de persoon met een ernstige cognitieve handicap opnieuw volledig binnen het perspectief van de rechtvaardigheid voorgesteld binnen het republikeinse perspectief.

Wat precies overheersing van een persoon met een cognitieve handicap binnen een bepaalde context inhoudt, is uiteraard een vraagstuk dat een zorgvuldige analyse vereist, en er is natuurlijk veel ruimte voor fouten in dit verband. Maar het beginsel van de vrijheid-van-overheersing, begrepen als de noodzaak om de mogelijkheid van arbitraire inmenging te voorkomen telkens wanneer een persoon haar *avowable interests* niet in aanmerking worden genomen, biedt een verdere theoretische sturing. Het sluit met name gevallen uit waarin besluiten worden genomen die de algemene belangen in het leven, welzijn, of de kwaliteit van het leven – dat een persoon met een ernstige cognitieve handicap gemeen heeft met andere burgers – verwaarloost. Daarnaast biedt het republikeinse perspectief significante overwegingen om het handelen van de persoon met een cognitieve handicap veilig te stellen in termen van de maximale realisatie van haar vaardigheden. Bovendien wordt dit handelen steeds beschouwd als een basiswaarde voor de persoon met een handicap, en wordt het op geen enkele wijze beperkt door de instrumentele (en willekeurige) vereiste om te kunnen participeren in de samenleving als burger. Voor republikeinen is de vaardigheid om als vrij persoon te kunnen handelen waardevol op zich, onafhankelijk van het gebruik dat van een dergelijke vaardigheid wordt gemaakt of zelfs hoe beperkt de handelingsvaardigheden daadwerkelijk zijn. Ten slotte, in het geval van een ernstig cognitieve handicap zal in de praktijk een vorm van belangenbehartiging door individuen zonder handicap nodig zijn om hun republikeinse vrijheid daadwerkelijk te vrijwaren. Maar ook hier biedt het republikanisme opnieuw een aantal richtlijnen: voogden hebben geen discretionaire bevoegdheid om meningen te formuleren die in strijd zijn met de *avowable interests* van de personen met een handicap die zij vertegenwoordigen, en ze blijven ten allen tijde verantwoordelijk verschuldigd aan het staatsbestel voor hun beslissingen.

3. Republikeinse oplossingen: maatschappelijke participatie en democratische betwisting

Een plausibele republikeinse politieke theorie moet minstens een kader bieden van algemene maatregelen die de non-discriminatie van personen met een handicap in de persoonlijke en publieke sfeer kan garanderen. In dit deel schetsen we kort hoe een institutioneel kader kan worden ontworpen dat republikeinse vrijheid en burgerschap garandeert voor personen met een handicap.

3.1. *Maatschappelijke participatie*

Een republikeins perspectief moet garanderen dat burgers met een handicap algemene toegang hebben tot het sociale en politieke leven en op geen enkele manier worden uitgesloten van de publieke sfeer of ‘onzichtbaar’ worden gemaakt, zoals dit in het verleden vaak het geval was. In dat opzicht ondersteunt de republikeinse vereiste van participatie in sterke mate de anti-discriminatie wetgeving, alsook het geheel aan maatregelen die gericht zijn op aanpassingen die personen met een handicap moeten toelaten om als volwaardige burgers in het politieke en sociale leven te participeren.

Een republikeins perspectief biedt aldus een nieuwe en algemene verdediging van een dergelijke wetgeving door de belangen en wensen van personen met een handicap te beschouwen als de belangen en wensen van ‘overheerste burgers’, wat wijst op een ernstig falen van de overheid en aldus een morele belediging inhoudt ten aanzien van de republikeinse samenleving. Discriminatie op basis van handicap in eender welk sociaal domein – zij het tewerkstelling, onderwijs, gezondheid en seksualiteit of politiek zelf – is een duidelijke bron van overheersing en moet daarom op basis van republikeinse gronden worden uitgebannen.

De gediscrimineerde burger lijdt aan een oncontroversieel voorbeeld van willekeurige inmenging. Wanneer men er niet in slaagt om een levensdoel te bereiken enkel en alleen omdat men omwille van een bepaalde handicap wordt uitgesloten, dan spoort dit duidelijk niet met de *avowable interests*. Hetzelfde argument is echter niet van toepassing op gevallen van positieve discriminatie – of specifieke aanpassingen – voor burgers met een handicap, door de simpele reden dat het niet de differentiële behandeling als zodanig is die de sociale schade veroorzaakt. Wat daarentegen voor republikeinen schadelijk is, is een differentiële behandeling die leidt tot een toegenomen kwetsbaarheid tegenover willekeurige inmenging of overheersing. Terwijl negatieve discriminatie op basis van een fysieke, cognitieve of emotionele aandoening een persoon duidelijk kwetsbaar maakt voor de overheersing door anderen (en ook door de staat), heeft een positieve discriminatie van diegene die speciale aanpassingen nodig hebben om op gelijke wijze als andere burgers te kunnen deelnemen aan het beleid net een omgekeerde impact. Teneinde de republikeinse vrijheid van alle burgers, met of zonder handicap, te garanderen kan de republikeinse doelstelling van participatie in principe uitgebreide aanpassingsmaatregelen vereisen, ongeacht de kostprijs voor de samenleving. Natuurlijk zal in de praktijk de vorm en reikwijdte van deze aanpassingen een evenwichtsoefening vereisen tussen meerdere praktische beleidsprioriteiten, zoals de verschillende eisen van diverse kwetsbare groepen – inclusief verschillende groepen van personen met een handicap. Onenigheid over de specifieke aanpassingen voor personen met een handicap hoeft niet noodzakelijk te betekenen dat de republikeinse vereiste van participatie in het gedrang komt. Het kan immers evengoed betekenen dat het implementeren van een vrij abstracte doelstelling kan worden bereikt door verschillende praktische maatregelen, en dat redelijke meningsverschillen hierover de basis vormen van een levendig politiek debat.

Het doel van participatie stelt evenwel algemene principiële grenzen aan substantiële onenigheid op beleidsniveau met betrekking tot zowel de vorm als reikwijdte van redelijke aanpassingen. Bijvoorbeeld, in overeenstemming met onze voorstelling hierboven van de republikeinse vrijheidsopvatting, moeten redelijke aanpassingen

zowel *het aanbod* aan keuzemogelijkheden voor burgers met een handicap, alsook hun *waarde* bevorderen. In zoverre de waarde van een keuzemogelijkheid negatief wordt beïnvloed door de vorm dat een bepaald beleid aanneemt – denk bijvoorbeeld dat men zou verwachten dat de ontvanger zich onderwerpt aan indringende handelingen van ‘beschamende onthullingen’ (Wolff, 1998; Anderson, 1999) – wordt de laatste een intrinsiek onderdeel van de *avowable interests* van burgers met een handicap.

Tegelijkertijd is de succesvolle implicatie afhankelijk van de beslissingsbevoegdheid van externe actoren, zoals sociale assistenten. Een bepaald beleid kan dan terecht worden in vraag gesteld door burgers met een handicap op basis van republikeinse beginselen. Uiteindelijk volstaat de loutere mogelijkheid van inmenging om de republikeinse vrijheid te bedreigen. Dit betekent dat de republikeinse politieke theorie in de praktijk een duidelijke voorkeur zal geven aan beleidskeuzes die burgers met een handicap zoveel mogelijk controle bieden. Republikeinen zullen dus vraagtekens plaatsen bij het voortbestaan van ‘quasi-institutionalisering’, waarbij burgers met een handicap een beroep moeten doen op dienstverlening binnen instellingen omdat ze de andere gepaste ondersteuning in het eigen gezin en gemeenschap ontberen. De beweging van personen met een handicap heeft de afgelopen jaren terecht de aandacht gericht op de verdediging van modellen van dienstverlening die cliënten met een handicap de macht biedt om de voorwaarden te bepalen waaronder een bepaalde dienst wordt gevraagd en gebruikt. Een gekend voorbeeld is het gebruik van ‘rechtstreekse betaling’ zodat gebruikers zelf dienstverleners in dienst kunnen nemen voor diverse vormen van assistentie. Hoewel dit model geen wondermiddel is, is de mate waarin het aan gebruikers met een handicap toch een republikeinse controle biedt in de belangrijke dimensies van hun bestaan moeilijk te weerleggen.⁸

Toch is voor republikeinen een actief beleid niet alleen een kader dat de vrijheid van burgers op niet-overheersing respecteert. Er is ook een sterke, hoewel ook controversiële, stroming binnen het republikeinse politieke denken die suggereert dat in een republikeins beleid, burgers een zekere opvatting van het goede politieke leven met elkaar delen. (Dagger, 1997; Honohan, 2002). Deze stroming stelt dat burgers niet alleen in actieve politiek zijn betrokken om enkel op instrumentele wijze hun republikeinse vrijheid te beschermen, maar ook omdat ze een belangrijke waarde hechten aan het politieke handelen en het gezamenlijk vormgeven van een republikeinse samenleving. Dit perspectief is nauw verbonden met het werk van Anita Silvers, die in het laatste decennium een visie heeft naar voor gebracht waarin sociale rechtvaardigheid ten aanzien van individuen met een handicap wordt gefundeerd in een formele rechtvaardigheidstheorie die personen met een handicap gelijke kansen garandeert om bij te dragen aan de samenleving. In onze moderne samenleving, “[t]he dominant institutional infrastructure for productive interaction determines who will and who will not be disabled”, met name

⁸ De voornaamste voordelen van ‘rechtstreekse betaling’ zijn een toegenomen controle en keuze van gebruikers, flexibiliteit in het gebruik van middelen in functie van persoonlijke behoeften en een significante wijziging in de afhankelijkheidsrelatie tussen cliënten en hulpverleners (Carmichael & Brown, 2002; Pearson, 2000; Riddell e.a., 2005; Hassler, 2004).

wanneer “*the dominant cooperative scheme sets the demands that social participants must satisfy*” (Silvers, 1998: 108).⁹

In overeenstemming met republikeinse grondslagen vervolgt Silvers haar argument door te stellen dat “[*t*]he state has an interest in protecting people with disabilities, one predicated not on their being weak and incompetent but rather on their having been arbitrarily, incorrectly, or unfairly excluded from contributing their strengths and talents to the community” (Silvers, 1998: 112).¹⁰ In de mate dat de mogelijkheid om een maatschappelijke bijdrage te leveren een cruciaal aspect is van wat het betekent een republikeinse burger te zijn, behoort een staat elke beperking van deze mogelijkheid voor burgers met een handicap ernstig aan te pakken. Er zijn verschillende redenen om aan te nemen dat een maatschappelijke bijdrage leveren inderdaad van aanzienlijk belang is voor burgers, met of zonder handicap. Ten eerste, staat het niet kunnen bijdragen aan het collectieve project van een gemeenschap vaak gelijk aan het devalueren van de persoon met een handicap tot de status van een tweederangsburger. Hoe deze maatschappelijke bijdrage vorm krijgt is minder belangrijk dan het feit dat een bijdrage wordt gezien als een effectieve maatschappelijke bijdrage. Dit betekent zeker ook dat de bijdrage die iemand wenst te leveren op gepaste wijze wordt ondersteund, of minstens niet op actieve wijze wordt verhinderd (Kitay, 2005). Ten tweede, wanneer de aard van de beperking van de maatschappelijke bijdrage voor burgers met een handicap gegrond is in structurele beperkingen, dan vereist dit een interventie in de strikte zin van het woord, met gepaste aandacht voor de ‘*avowable interests*’ van de betreffende persoon.

Dit brengt ons tot een derde argument. Republikeinen zijn bereid om alle willekeurige omstandigheden aan te pakken die personen met een handicap verhinderen een bijdrage te leveren, zonder dat die personen daarvoor specifieke redenen moeten opgeven. Of met andere woorden, wie zijn wij om te ontkennen dat ook burgers met een handicap een wens hebben om bij te dragen aan de samenleving en dat hun redenen om dat te doen irrationeel zijn of tekortschieten? Als een groot aantal van de burgers zonder handicap, om welke reden dan ook, een zekere trots halen uit het feit volwaardig te kunnen bijdragen aan de samenleving, dan is het negeren dat personen met een handicap gelijkaardige motivaties hebben en het onthouden van de kansen om hier naar te handelen een duidelijk voorbeeld van republikeinse *onvrijheid*. Een republikeinse gemeenschap is een samenwerkingsverband die toelaat dat iedere burger – binnen de eigen mogelijkheden – zijn of haar *civiness* kan uitdrukken, en deze mogelijkheden ook ondersteunt.

⁹ Sommige filosofen hebben beargumenteerd dat efficiëntie overwegingen – gedeeltelijk bepaald door de dynamiek van het aantal leden van meerderheid en minderheid – voldoende redenen bieden om de voorwaarden te aanvaarden van het huidige samenwerkingsverband, zelfs wanneer deze er op actieve wijze toe bijdragen dat de mogelijkheid van personen met een handicap om bij te dragen, wordt genegeerd (Buchanan, 1996). Silvers (1998: 109ff) gaat daarmee niet akkoord en stelt dat er geen enkele reden is om de idee te aanvaarden dat een dominant samenwerkingsverband efficiënt is, louter omwille van het feit dat het dominant is. In feite maskeert deze gemakkelijke referentie naar ‘efficiëntie’ vaak onwetendheid en speciale belangen van dominante groepen die er niet in slagen om de verschillende wijzen te beschouwen waarop aan optimaliserende alternatieven kan worden vorm gegeven.

¹⁰ Door handicap gelijk te stellen aan een gebrek aan talent is het onderliggende probleem een conceptuele en praktische leemte. Heel wat personen met een handicap hebben een overschot aan talent dat verloren gaat in een samenleving die er niet in slaagt zich aan te passen aan hun mogelijkheden om dit talent uit te oefenen. En dus is “*productivity [is] compromised if we are placed in competition with one another simply to gain opportunity to exercise the talents we have. For the opportunity to apply our talents productively is a prerequisite, not an option, for a fair competitive scheme*” (Silvers, 1998: 117).

3.2. *Democratische betwisting*¹¹

Wanneer de vereiste van maatschappelijke participatie in algemene zin in een republikeins beleid is opgenomen, zal een beleidsbeslissing die burgers met een handicap treft beschermd worden van vormen van *dominium* en *imperium*. Dit kan onvoldoende zijn, en republikeinen kunnen een bijkomende procedurele eis formuleren die toelaat dat bepaalde beslissingen kunnen worden gecontesteerd of betwist. De filosofische fundering die aan deze idee ten grondslag ligt, werd ontwikkeld in Philip Pettit's republikeins ideaal van een *contestatory democracy* (Pettit, 1999, 2000). Volgens Pettit kan democratische besluitvorming niet louter berusten op electorale systemen, maar vereisen ze mechanismen waarin burgers bepaalde beslissingen die worden genomen binnen bepaalde legislaturen kunnen betwisten. Waar electorale systemen burgers een beleid opleggen dat is ontworpen door representatieve vertegenwoordigers, biedt de idee van democratische betwisting een meer verfijnd systeem van bekrachting of verwerping van specifieke beslissingen, opties, of acties. Daarnaast dienen in een democratie mechanismen van collectieve besluitvorming altijd vergezeld te gaan van bepaalde middelen die individuele burgers toelaten een beleid te betwisten. Volgens Pettit zijn algemene maatregelen van effectieve betwisting dan ook een vereiste voor echte politieke vrijheid en participatie.

Dit model van *contestatory democracy* sluit goed aan bij één cruciale overweging in de literatuur, namelijk dat personen met een handicap vaak worden gedegradeerd tot tweederangsburgers en daardoor een volwaardige sociale en politieke deelname aan de samenleving worden ontzegd. (Charlton, 1998; Oliver, 1990). Betwistingsmechanismen verschuiven de balans naar een toestand waarin personen met een handicap niet alleen begunstigden van een beleid zijn, zoals in het sociale welvaartsmodel het geval is, maar ook worden gezien als volwaardige politieke partners in politieke besluitvorming en beleidsuitvoering. De mogelijkheid hebben om beslissingen te betwisten is een doelmatige wijze om zichzelf in democratisch opzicht zichtbaar te maken en wordt daarom ook terecht gezien als één van de belangrijkste politieke rechten. Daarnaast moet een effectieve betwisting garanderen dat een publiek beleid en overheidsoptreden meer in het algemeen aansluit bij de *avowable interests* van burgers met een handicap, met name door een *politics of presence* (Phillips, 1998) te introduceren in beleid en wetgeving ten aanzien van personen met een handicap. Voor republikeinen is het garanderen van een bepaald niveau van aanpassing en ondersteuning niet het enige dat belangrijk is. Van gelijk belang is de symbolische waarde die wordt uitgedrukt in de wijze waarop aanpassingen voor personen met een handicap worden georganiseerd en in het bijzonder in welke mate zij uitdrukking geven aan de waarden van respect en waardigheid die geassocieerd worden met de status van burger.

Samengevat vereist het doel van betwisting dat burgers met een handicap de effectieve politieke macht krijgen over de beleidsagenda die hun leven op fundamentele wijze kan beïnvloeden, en in het bijzonder de macht hebben om bepaalde beleidsvoorstellen te verwerpen of er een veto tegen te stellen. Elders heeft één van ons beargumenteerd dat politieke betwisting in relatie tot een beleid ten aanzien van personen met een handicap veronderstelt dat toegang wordt verleend tot bepaalde wettelijke mogelijkheden, met name dat van een *justiciable right to challenge* (De Wispelaere & Walsh, 2007).

¹¹ Dit deel bouwt verder op De Wispelaere & Walsh (2007).

In deze visie moeten burgers met een handicap toegang krijgen tot wettelijke mechanismen die hen toelaten tussen te komen in elk aspect van een beleidsproces ten aanzien van personen met een handicap; dat wil zeggen van de oorspronkelijke bepaling van noden en behoeften tot de beslissingen over toekenning van middelen, van de structuur die de dienstverlening organiseert tot de daadwerkelijke implementatie van ondersteuning van personen met een handicap (inclusief de kwaliteit of timing van de praktische implementatie). In sommige gevallen kan dit ook betekenen dat bevoegde administraties een interne evaluatie of klachtenprocedures voorzien. Uiteindelijk zal een algemeen betwistingsmechanisme maar effectief kunnen opereren wanneer het wettelijk bekrachtigd is.¹²

Deskundigen op het gebied van handicap hebben een terechte bezorgdheid uitgedrukt over de toegankelijkheid van juridische procedures voor personen met een handicap. Daarom dient er zorgvuldig aandacht te worden besteed aan de praktische aspecten, met inbegrip van algemene diensten ter verdediging van bepaalde personen met een handicap – in het bijzonder deze met cognitieve aandoeningen – die zeer zware problemen ondervinden om zich te beroepen op wettelijke procedures (Clements & Read, 2003).¹³ Er is een begrijpelijk scepticisme over de daadkracht van juridische acties om verandering te bewerkstelligen (Engel & Munger, 2003; Roulstone, 2003; Runswick-Cole, 2007). In onze visie zijn bezwaren die stellen dat een dergelijke denkwijze futiel zou zijn (in de zin dat ze weinig impact zou hebben) of zelfs contraproductief of verspillend is (omdat ze schaarse middelen opeisen voor wettelijke procedures in plaats van voor daadwerkelijke aanpassingen) duidelijk misplaatst en defaitistisch. Zo is het bijvoorbeeld niet onredelijk om te denken dat personen met een handicap zelf verkiezen om een deel van de middelen te besteden aan het garanderen van een recht op betwisting als dat hen de algemene mogelijkheid biedt om deel te nemen aan de relevante besluitvormingsprocessen op wijzen die hun republikeinse vrijheid en status als burgers bekrachtigen (De Wispelaere & Walsh, 2007).

Vanuit een republikeins perspectief is een belangrijke overweging ten voordele van een afdwingbaar recht op betwisting – zeker als het op gepaste wijze in het wettelijke systeem is opgenomen – het feit dat het de redenen voor een bepaalde beslissing markeert of aangeeft. De argumenten die aan een bepaalde publieke beslissing ten grondslag liggen, kunnen ten alle tijde worden teruggevonden in de verschillende stadia van het beslissingsproces. Een dergelijk perspectief stemt overeen met recente bijdragen in de politieke filosofie die het cruciale belang aangeven van openbaarheid en publiek debat in de justificatie van sociale praktijken. (Rawls, 1996; Gutmann & Thomson, 1996). Een afdwingbaar recht op betwisting garandeert dat relevante redenen in besluitvorming openstaan voor publieke discussie, wat er eerder toe zal leiden dat gebruik wordt gemaakt van redenen die aanvaardbaar zijn voor een breder publiek, dit in tegenstelling tot de redeneringen die – in vele gevallen achter gesloten deuren – worden toegepast door bureaucratische instellingen (Richardson, 2002).

¹² Het is niettemin belangrijk om op te merken dat het reguliere justitiesysteem niet het primaire forum van herstel hoeft te zijn. Zo zijn verschillende vormen van rechtbanken opgericht om bepaalde conflicten op te lossen via algemeen rechtelijke jurisdicties (Richardson & Genn, 2007).

¹³ *“Taking action to gain redress for a grievance always requires knowledge, support, confidence, energy and staying-power. Due process is complex and frequently time-consuming. Worthwhile outcomes cannot be guaranteed. These issues, problematic enough in any circumstances, are likely to be magnified for many people with impairments”* (Clements & Read, 2005: 23).

Dit proces zal waarschijnlijk ten voordele zijn van de waarde van vrijheid als niet-overheersing, met name door te garanderen dat de *avowable interests* van burgers met een handicap op gepaste wijze weerklank krijgen. Openbaarheid van motivering heeft tot gevolg dat tussen verschillende perspectieven en belangen met betrekking tot redelijke aanpassingsbeslissingen wordt bemiddeld door te eisen dat de argumenten die naar voor worden gebracht naar een aanvaardbaar compromis moeten leiden, dan wel naar een democratische wijze van *agreeing-to-disagree*. Betwisting biedt interessante kansen aan alle partijen om deel te nemen aan een open debat over de vraag op welk type van accommodatie personen met een handicap recht hebben, gegeven het bestaan van diverse legitieme eisen die met elkaar in conflict treden: “*The difficult choice facing people with disabilities is not just how to seek their rights but more fundamentally, which kinds of rights to seek*” (Silvers, 1998: 133). Een afdwingbaar recht op betwisting wordt het best aanzien als een mechanisme dat overleg uitbreidt naar beleidsvoering, een visie die overeenstemt met Anita Silvers’ (1998) pleidooi voor een democratische theorie over handicap.

Contestatory democracy in het algemeen, en het afdwingbare recht op betwisting van specifieke aanpassingen ten behoeve van personen met een handicap, worden beide kenmerkt door een fundamentele waardering van een *fair proceduralism*. Dit laat zich onderscheiden van een substantiële rechtvaardigheid, in de zin dat beslissingen als fair en rechtvaardig worden beschouwd als ze het resultaat zijn van een procedure die zelf als fair en rechtvaardig kan worden beschouwd. Met andere woorden, de uitkomsten zijn fair omdat de achterliggende procedure fair is en niet omwille van de intrinsieke kenmerken van de uitkomsten (Rawls, 1996: 421 ff).

Echter, om republikeinse vrijheid te garanderen, moeten de beschikbare procedures wel een geheel van substantiële uitkomsten afleveren, zoals werd beargumenteerd in onze eerdere discussie over maatschappelijke participatie. De twistappel binnen een republikeinse vorm van *fair proceduralism* is dat de effectieve beraadslaging over redenen op zichzelf richtinggevend is – indien niet voldoende – om republikeinse vrijheid te bevorderen. Ten aanzien van wie meent dat procedurele mechanismen nutteloos zijn in dit opzicht, kan de republikein meerdere antwoorden geven.

Ten eerste is de expliciete erkenning van burgers met een handicap als volwaardige participanten in besluitvormingsprocessen met betrekking tot gepaste aanpassingspraktijken op zichzelf een belangrijke republikeinse waarde. Daarnaast kunnen republikeinen wijzen op verschillende plausibele dynamieken die de republikeinse vrijheid zullen bekrachtigen onder een dergelijk systeem, met inbegrip van de herziening van incentives voor het administratieve personeel dat bevoegd is voor beleid ten aanzien van personen met een handicap, het gebruik van wettelijke precedentes als richtlijnen voor goede praktijken, effecten op vlak van informatieverspreiding door de continue wederzijdse betrokkenheid van de verschillende *stakeholders*, een toegenomen aansprakelijkheid en een verminderde administratieve beslissingsbevoegdheid omwille van de verste om beslissingen te motiveren en zo verder.¹⁴

¹⁴ We mogen niet onderschatten hoe het stimuleren van de administratieve diensten om de echte redenen van beslissingen duidelijk te maken zowel de aansprakelijkheid bevordert alsook de algemene ontvanke-lijkheid voor de democratische wil. Het falen van het geven van publiek aanvaardbare redenen lijkt waarschijnlijk tot verontwaardiging bij de publieke opinie, en hierop anticiperen vormt een belangrijke administratieve (en politieke) incentive om de noden en perspectieven van gebruikers met een handicap ernstiger te nemen.

Betwisting leidt niet automatisch tot de juiste beleidsbeslissing, maar zal zeker de balans doen toenemen ten voordele van burgers met een handicap die momenteel radicaal uitgesloten zijn van inbreng in het betreffende beleid. Hoewel het uiteindelijk een procedureel mechanisme is, kent de republikeinse politieke theorie niet alleen een belangrijke instrumentele waarde toe aan instellingen die de gelijke politiek status van burgers met een handicap erkennen en bevorderen, maar onderschrijft het ook het instrumentele belang van betwistingsmechanismen om te komen tot een substantieve rechtvaardige uitkomst van een republikeins beleid waarin burgers met een handicap vrij zijn van overheersing.

4. Besluit

Burgers met een handicap leiden al te vaak een beperkt leven en ervaren aanzienlijke moeilijkheden ten gevolge van hun handicap. De republikeinse politieke theorie stelt dat de beperkingen ten gevolge van een handicap een echt probleem van rechtvaardigheid vormen, omdat het hun vrijheid van overheersing bedreigt. Deze republikeinse diagnose stelt ons in staat om de vele manieren waarop burgers met een handicap benadeeld worden te verduidelijken via de mechanismen van *dominium* en *imperium*. Daarnaast gaan wij er in dit artikel vanuit dat het republikeinse perspectief, filosofisch gezien, ons aanzienlijk vooruit helpt door de aanspraken van burgers met een handicap te duiden als echte overwegingen van rechtvaardigheid, en niet slechts als liefdadigheid. Ten slotte schetst dit artikel een overzicht van de oplossingen die een republikeinse politieke theorie zou kunnen bieden om de beperkingen ten gevolge van een handicap teniet te doen. Er moet nog heel wat meer werk verricht worden, maar we hopen te hebben aangetoond dat de republikeinse theorie een duidelijk perspectief biedt op de problemen ten gevolge van een handicap – en wij menen ook dat het een voldoende aantrekkelijk en aannemelijk perspectief is dat verder systematisch onderzoek in de toekomst rechtvaardigt.

Literatuur

- ANDERSON E. (1999), 'What is the Point of Equality?', *Ethics*, 109, 287–337.
- BARNES, C. (2000), 'A Working Social Model? Disability, Work and Disability Politics in the 21st Century', *Critical Social Policy*, 20, 4, 441–457.
- BARNES C. & MERCER G. (2005), 'Disability, Work and Welfare: Challenging the Social Exclusion of Disabled People', *Work, Employment and Society*, 19, 3, 527–545.
- BARRY B. (1989), *Theories of Justice: A Treatise on Social Justice*, University of California Press, Berkeley.
- BECKER G. (1971), *The Economics of Discrimination*, 2nd Ed., University of Chicago Press, Chicago.

- BECKER L. (1998), 'Afterword: Disability, Strategic Action, and Reciprocity', in SILVERS A., WASSERMAN D. & MAHOWALD M. (1998), *Disability, Difference and Discrimination: Perspectives on Justice in Bioethics and Public Policy*. Rowman & Littlefield, Lanham.
- BECKER L. (2005), 'Reciprocity, Justice and Disability', *Ethics*, 116, 9-39.
- BRIGHOUSE H. (2001), 'Can Justice as Fairness Accommodate the Disabled?', *Social Theory and Practice*, 27, 537-560.
- BROWNLIE K. & CURETON A. (eds.) (2009), *Disability and Disadvantage*, Oxford University Press, Oxford.
- BUCHANAN A. (1996), 'Choosing Who Will be Disabled: Genetic Intervention and the Morality of Inclusion', *Social Philosophy and Policy*, 13, 2.
- BURCHARDT T. (2004), 'Capabilities and Disability: The Capabilities Framework and the Social Model of Disability', *Disability and Society*, 19, 7, 735-751.
- CARMICHAEL A. & BROWN L. (2002), 'The Future Challenge for Direct Payments', *Disability and Society*, 17, 7, 797-808.
- CHARLTON I. (1998), *Nothing About Us Without Us: Disability, Oppression and Empowerment*, University of California Press, Berkeley.
- CLEMENTS L. & READ J. (2003), *Disabled People and European Human Rights*, Policy Press, Bristol.
- CLEMENTS L. & READ J. (2005), 'The Dog that Didn't Bark: The Issue of Access to Rights under the European Convention on Human Rights by Disabled People', in LAWSON A. & GOODING C. (eds.) (2005) *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*, Hart Publishing, Oxford.
- DAGGER, R. (1997), *Civic Virtues: Rights, Citizenship, and Republican Liberalism*, Oxford University Press, Oxford.
- DAVIS N.A. (2005), 'Invisible Disability', *Ethics*, 116, 153-213.
- DEMUIJNCK G. & LE CLAINCHE C. (1997), 'What We Owe to Persons with a Disability: Theoretical Disputes and Shared Intuitions', *Imprints*, 10, 1, 37-68.
- DE WISPELAERE J. & WALSH J. (2007), 'Disability Rights in Ireland: Chronicle of a Missed Opportunity', *Irish Political Studies*, 22, 4, 517-513.
- DRIEDGER D. (1989), *The Last Civil Rights Movement*, St. Martin's Press, London.
- ENGEL D.M. & MUNGER F.W. (2003), *Rights of Inclusion: Law and Identity in the Life Stories of Americans with Disabilities*, University of Chicago Press, Chicago.
- GAUTHIER D. (1986), *Morals by Agreement*. Oxford University Press, New York.
- GUTMANN A. & THOMPSON D. (1996), *Democracy and Disagreement*, Harvard University Press: Cambridge.

- HASSLER F. (2004), 'Direct Payments', in SWAIN J., FRENCH F., BARNES C. & THOMAS C. (eds.) (2004), *Disabling Barriers – Enabling Environments*. Sage, London.
- HONOHAN I. (2002), *Civic Republicanism*, Routledge, London.
- ILLINGWORTH P. & PARMET W. (2000), 'Positively Disabled: The Relationship Between the Definition of Disability and Rights under the ADA', in PICKERING FRANCIS L. & SILVERS A. (eds.) (2000) *Americans with Disabilities: Exploring Implications of the Law for Individuals and Institutions*. Routledge, New York/London.
- KELMAN M. (2000), 'Does Disability Status Matter?', in PICKERING FRANCIS L. & SILVERS A. (eds.) (2000) *Americans with Disabilities: Exploring Implications of the Law for Individuals and Institutions*. Routledge, New York/London.
- KITTAY E. (1999), *Love's Labor: Essays on Women, Equality and Dependence*, Routledge, New York/London.
- KITTAY E. (2005), 'At the Margins of Moral Personhood', *Ethics*, 116, 100-131.
- MAYERSON A. & DILLER M. (2000), 'The Supreme Court's Nearsighted View of the ADA', in PICKERING FRANCIS L. & SILVERS A. (eds.) (2000) *Americans with Disabilities: Exploring Implications of the Law for Individuals and Institutions*. Routledge, New York/London.
- MCMAHAN J., (1996), 'Cognitive Disability, Misfortune, and Justice', *Philosophy and Public Affairs* 25, 3-35.
- MCMAHAN J. (2009), 'Radical Cognitive Limitation', in BROWNLEE K. & CURETON A. (eds.) (2009) *Disability and Disadvantage*. Oxford University Press, Oxford.
- NUSSBAUM M. (2006), *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*, The Belknap of Harvard University Press, Cambridge.
- OLIVER M. (1988), *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Palgrave, Basingstoke.
- OLIVER M. (1990), *The Politics of Disablement*, Palgrave, Basingstoke.
- PEARSON C. (2000), 'Money Talks? Competing Discourses in the Implementation of Direct Payments', *Critical Social Policy*, 20, 4, 459-477.
- PETTIT P. (1993), *The Common Mind: An Essay on Psychology, Society and Politics*, Oxford University Press, New York.
- PETTIT P. (1997), *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford University Press, New York.
- PETTIT P. (1999), 'Republican Freedom and Contestatory Democratization', in SHAPIRO I. & HACKER-CORDÓN C. (eds.) (1999), *Democracy's Value*, Cambridge University Press, Cambridge.

- PETTIT P. (2000) 'Democracy, Electoral and Contestatory', in SHAPIRO I. & MACEDO S. (eds.) (2000) *NOMOS XLII: Designing Democratic Institutions*, New York University Press, New York.
- PETTIT P. (2001), *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*. Oxford University Press, Oxford.
- PETTIT P. (2006), 'Freedom in the Market', *Politics, Philosophy and Economics*, 5, 2, 131-149.
- PHILLIPS A. (1998), *The Politics of Presence*. Oxford University Press, Oxford.
- PICKERING FRANCIS L. & SILVERS A. (2000) (eds.), *Americans with Disabilities: Exploring Implications of the Law for Individuals and Institutions*, Routledge, New York/London.
- QUONG J. (2007), 'Contractualism, Reciprocity, and Egalitarian Justice', *Politics, Philosophy and Economics*, 6, 1.
- RAWLS J. (1996), *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York.
- RAWLS J. (1999), *A Theory of Justice, rev. ed.*, Harvard University Press, Cambridge.
- RAWLS J. (2001), *Justice as Fairness: A Restatement*, Harvard University Press, Cambridge.
- RICHARDSON G & GENN H. (2007) 'Tribunals in Transition: Resolution or Adjudication', *Public Law*, 116-141.
- RICHARDSON H. (2002), *Democratic Autonomy*, Oxford University Press, Oxford.
- RICHARDSON H. (2006), 'Rawlsian Social-Contract Theory and the Severely Disabled', *Journal of Ethics*, 10, 419-462.
- RIDDELL S., PEARSON C., JOLLY D., BARNES C., PRIESTLEY M. & MERCER G. (2005), 'The Development of Direct Payments in the UK: Implications for Social Justice', *Social Policy and Society*, 4, 1, 75-85.
- ROULSTONE A. (2003), 'The Legal Road to Rights? Disabling Premises, Obiter Dicta, and the Disability Discrimination Act 1995', *Disability and Society*, 18, 2, 117-131.
- RUNSWICK-COLE K. (2007), "The Tribunal was the Most Stressful Thing: More Stressful than my Son's Diagnosis or Behaviour": The Experiences of Families Who Go to the Special Educational Needs and Disability Tribunal (SENDIST)', *Disability and Society*, 22, 3, 315-328.
- RUSSELL M. (2002), 'What Disability Rights Cannot Do: Employment and Political Economy', *Disability and Society* 17, 2, 117-135.
- SCHRINER K., OCHS L. & SHIELDS T. (2000), 'Democratic Dilemma's: Notes on the ADA and Voting Rights of People with Cognitive and Emotional Impairments', *Berkeley Journal of Employment and Labor Law*, 21, 437-472.

- SCOTCH R.K. (2000), 'Models of Disability and the Americans with Disabilities Act', *Berkeley Journal of Employment and Labor Law* 21, 213-222.
- SILVERS A. (1998), 'Formal Justice', in SILVERS A., WASSERMAN D. & MAHOWALD M. (1998), *Disability, Difference and Discrimination: Perspectives on Justice in Bioethics and Public Policy*, Rowman & Littlefield, Lanham.
- SILVERS A. & PICKERING FRANCIS L. (2005), 'Justice Through Trust: Disability and the "Outlier Problem" in Social Contract Theory', *Ethics*, 116, 40-76.
- SILVERS A., WASSERMAN D. & MAHOWALD M. (1998), *Disability, Difference and Discrimination: Perspectives on Justice in Bioethics and Public Policy*, Rowman & Littlefield, Lanham.
- SKINNER, Q. (1992), 'On Justice, the Common Good, and the Priority of Liberty', in MOUFFE C. (ed.) (1992), *Dimensions of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community*, Verso, London/New York.
- SKINNER Q. (1998), *Liberty before Liberalism*. Cambridge University Press, Cambridge.
- SMITH S. (2008), 'Agency and Surprise: Learning at the Limits of Empathic-Imagination and Liberal Egalitarian Political Philosophy', *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 11, 1, 25-40.
- STEIN M.A. (2000), 'Labor Markets, Rationality and Workers with Disabilities', *Berkeley Journal of Employment and Labor Law*, 21, 314-334.
- TERZI L. (2009), 'Vagaries of the Natural Lottery? Human Diversity, Disability and Justice: A Capability Perspective', in BROWNLEE K. & CURETON A. (eds.) (2009) *Disability and Disadvantage*, Oxford University Press, Oxford.
- TERZI L. (2010) 'What Metric for Justice for Disabled People? Capability and Disability', in BRIGHOUSE H. & ROBEYNS I. (eds.) (2010), *Measuring Justice: Primary Goods and Capabilities*, Cambridge University Press, Cambridge.
- THORNTON P. (2005), 'Disabled People. Employment and Social Justice', *Social Policy and Society*, 4, 1, 65-73.
- WASSERMAN D. (2000), 'Stigma Without Impairment: Demedicalizing Disability Discrimination', in PICKERING FRANCIS L. & SILVERS A. (eds.) (2000), *Americans with Disabilities: Exploring Implications of the Law for Individuals and Institutions*, Routledge, New York/London.
- WITCHER S. (2005), 'Mainstreaming Equality: The Implications for Disabled People', *Social Policy and Society*, 4, 1, 55-64.
- WOLFF J. (1998), 'Fairness, Respect, and the Egalitarian Ethos', *Philosophy and Public Affairs*, 27, 2, 207-218.
- WOLFF J. (2009), 'Disability, Status Enhancement, Personal Enhancement and Resource Allocation', *Economics and Philosophy*, 25, 49-68.